

Dr hab. Mieczysław Miazga

**UWAGI DO RAPORTU Z BADAŃ
NA TEMAT KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU
I ESTETYKI PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W GMINACH**

UWAGI WSTĘPNE

RAPORT zatytułowany „Badanie na temat kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych w gminach” został wykonany przez *ASM - Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.* na zamówienie Narodowego Instytutu Architektury i Urbanistyki w Warszawie. Prezentuje on wyniki sondażu przeprowadzonego w grudniu 2018 roku wśród przedstawicieli władz lokalnych, a jego celem było uchwycenie – jak piszą Autorzy na str. 4 – „stopnia świadomości i wagi przywiązywanej do krajobrazu i kształtowania estetycznych przestrzeni publicznych, zidentyfikowanie trudności oraz kierunków oczekiwanych zmian”.

Autorzy z założenia skupili swoją uwagę na uchwyceniu stosunku respondentów do krajobrazu w różnych jego aspektach oraz do przestrzeni publicznych i generalnie - do estetyki fizycznego otoczenia. Sformułowali też ambitny zamiar skonfrontowania sfery deklaratywnej z realizowaniem przez samorządy uznawanych wartości w ramach faktycznie prowadzonej lokalnej polityki przestrzennej. Przyjęto przy tym rozróżnienie owych działań na takie, które podejmowane były z własnej, oddolnej inicjatywy od tych, które są na władzy lokalnej wymuszone formalnymi przepisami czy wymogami ustawowymi.

Zakres badań Autorzy starali się dodatkowo wzbogacić o rozpoznanie oceny sytuacji przez respondentów w ich swobodnych wypowiedziach, w których mogli sformułować swoje spostrzeżenia, postulować rozwiązania systemowe i zgłaszać uwagi na temat dostrzeganych problemów czy trudności.

W badaniach kwestionariuszowych wykonanych za pomocą technik CATI i CAWI respondentami byli przedstawiciele 746 jednostek samorządu terytorialnego, bo tyle właśnie liczyła ponad 30-procentowa losowa próba badawcza ogółu gmin w Polsce (N=2478). Jak piszą Autorzy doboru dokonano „z uwzględnieniem podziału na gminy miejskie (2 wielkości), miejsko-wiejskie oraz wiejskie (w tym gminy uzdrowiskowe oraz gminy słabo zurbanizowane)” (str. 4). Brak natomiast jakichkolwiek informacji o uwzględnieniu lub pominięciu elementów zróżnicowania regionalnego.

Całość raportu składa się z części wstępnej, zawierającej wprowadzenie, opisujące cele badań i zastosowaną metodykę, kluczowej co do znaczenia części prezentującej wyniki badań oraz z załączników w postaci spisu tabel i wykresów oraz wykorzystanego w badaniu kwestionariusza.

UWAGI DO ANALIZY WYNIKÓW BADAŃ

Prezentacja wyników badań w raporcie dokonana została w siedmiu następujących punktach:

1. regulacje dotyczące estetyki przestrzeni publicznych i krajobrazu w samorządach gminnych,
2. ochrona i kształtowanie krajobrazu oraz estetyka przestrzeni publicznych w dokumentach gminy,
3. przestrzenie publiczne w dokumentach strategicznych i planistycznych gmin,
4. zarządzanie estetyką przestrzeni publicznych i krajobrazu,
5. uchwalanie gminnych aktów prawa miejscowego,
6. analizy krajobrazowe, analizy widokowe, studium krajobrazowe gminy,
7. spostrzeżenia i sugestie w zakresie kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych.

Ad. 1. Regulacje dotyczące estetyki przestrzeni publicznych i krajobrazu w samorządach gminnych

Nieznaczną większość przedstawicieli gmin opowiada się za większymi kompetencjami samorządu niż jedynie oddziaływanie na przestrzeń publiczną, uznając że powinny one odnosić się także do terenów prywatnych w sytuacjach ich widoczności z przestrzeni publicznych.

Jednak trzeba tu podkreślić, że doszukiwanie się przez Autorów jakichś zależności zróżnicowania tych opinii w miastach liczących ponad 200 tys. osób, skoro przebadano tylko dwa takie przypadki, jest niezasadne i nieracjonalne – chyba że umieściłoby się stosowne zastrzeżenie (jak uczyniono to np. na str. 9). Z korzyścią dla raportu będzie jednak raczej wykreślenie na str. 6 kontrowersyjnego zdania, które brzmi: *„Wśród samorządów gminnych zamieszkiwanych przez ponad 200 tys. osób (największe ośrodki miejskie) wszyscy opowiadają się za wprowadzeniem takich możliwości dotyczących zarządzaniem estetyką przestrzeni publicznych”*.

Cenny materiał informacyjny zawarty jest natomiast w tabeli krzyżowej nr 3 oraz wycinkowe jej omówienie na str. 7-9, dotyczące możliwych do zastosowania narzędzi prawnych w zakresie ochrony krajobrazu i kształtowania estetyki przestrzeni publicznych najpierw ogólnie, a następnie w podziale na czternaście wyodrębnionych przez Autorów szczegółowych problemów rozwiązywanych w badanej sferze przez władze lokalne. Były to następujące zagadnienia:

- a. Ochrona widoku, w tym poprzez ograniczanie zabudowy
- b. Tworzenie i utrzymanie nowych terenów zieleni na terenach niezarządzanych przez gminę
- c. Przeciwdziałanie nadmiarowi i chaosowi reklam zewnętrznych
- d. Egzekwowanie poprawy estetyki nieruchomości, w tym usuwania szpecących reklam
- e. Przeciwdziałanie tzw. „zanieczyszczeniu światłem”
- f. Kształtowanie harmonijnego stylu architektonicznego zabudowy
- g. Kształtowanie i zachowanie większych układów (urbanistycznych, ruralistycznych)
- h. Ochrona dóbr kultury współczesnej
- i. Dopasowanie przedsięwzięć do otoczenia na obszarach nieobjętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego
- j. Regulowanie kolorystyki i rodzaju materiałów stosowanych w architekturze, w małej architekturze i ogrodzeniach

- k. Regulowanie stosowania detali i elementów montowanych/związanych z budynkami
- l. Kształtowanie przestrzeni zgodnie z zasadą dostępności uniwersalnej
- m. Udział eksperta (plastyk, architekt, urbanista, architekt krajobrazu) w kształtowaniu przestrzeni publicznych i krajobrazu
- n. Udział społeczności lokalnych w procesach kształtowania i ochrony krajobrazu i przestrzeni publicznych

Autorzy zwracają uwagę na to, że w stosunku do powyższych sfer stosunkowo najczęściej (aczkolwiek nigdy nie było to więcej niż jedna trzecia respondentów) badani wybierali odpowiedź, że „*obecne narzędzia prawne ochrony krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych są wystarczające i nie ma problemów w ich stosowaniu*”. Pewnym ważnym wyjątkiem była sfera „*udziału społeczności lokalnych w procesach kształtowania i ochrony krajobrazu i przestrzeni publicznych*”, w odniesieniu do której tylko 10,6% uznawało obecne przepisy za wystarczające, natomiast znacznie częściej (35,3%) postulowano konieczność ich dopracowania, bowiem „*są nieprecyzyjne i/lub zbyt ogólne*”.

Na str. 9-13 umieszczone zostały dwustopniowe tabele krzyżowe dla każdej z wyodrębnionych wyżej 14 sfer zagadnień, gdzie oceny poszczególnych możliwości regulacji prawnych przedstawiono w układzie wyróżnionym ze względu na typ gminy oraz na ewentualne posiadanie statusu uzdrowiska.

Podsumowując omawianie tego obfitego materiału, Autorzy słusznie zauważają brak wyraźnych zależności omawianych zagadnień od charakteru gmin (wiejskich, miejsko-wiejskich, miejskich i miast na prawach powiatu). Jedynie największe (aczkolwiek nieliczne – co tym razem jest przez Autorów podkreślone) jednostki samorządowe i miasta na prawach powiatu charakteryzują się nieco zwiększoną świadomością potrzeby wprowadzenia przepisów obligatoryjnych dla podniesienia ich egzekwowalności (dla poprawy estetyki nieruchomości, usuwania szpecących reklam, kształtowania harmonijnego stylu zabudowy, a także tzw. „zanieczyszczenia światłem”).

Autorzy z dużą ostrożnością formułują pewne prawidłowości: że niedostatek obecnych uregulowań prawnych częściej dostrzegany jest w większych jednostkach samorządu terytorialnego, natomiast w mniejszych gminach (wiejskich lub miejsko-wiejskich) częściej zwraca się uwagę na kwestie egzekwowania istniejących przepisów, uznając je za wystarczające (str. 9).

Brak innych zmiennych niezależnych, w tym zwłaszcza określających zróżnicowanie regionalne, specyfikę i poziom rozwoju itp. uniemożliwia pełniejsze wykorzystanie zgromadzonych informacji dla poszukiwania bardziej spektakularnych prawidłowości.

Ad. 2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu oraz estetyka przestrzeni publicznych w dokumentach gminy

Wg przeprowadzonego sondażu zdecydowana większość (dwie trzecie) badanych gmin ujmuje w kreowanych przez siebie dokumentach kwestie krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych. Nieco częściej występuje to w gminach miejskich i liczebnie większych, a także posiadających status uzdrowiska (str.17).

Dokumentem niemal powszechnie wymienianym w tym kontekście (przez 85,9% respondentów) jest *studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy*, a następnie (przez 78,6%) – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Inne dokumenty przytacza się już znacznie rzadziej: mniej niż połowa wymienia strategie rozwoju, co trzeci – programy rewitalizacji, rzadziej niż co czwarty – programy ochrony środowiska, plany gospodarki niskoemisyjnej i opracowania fizjograficzne, natomiast tylko pojedyncze samorządy gminne wymieniły tutaj – jak zauważają Autorzy na str. 17) – „odpowiednie zapisy w uchwale krajobrazowej, kodeksie reklamowym czy uchwałach rad miejskich lub gminnych”.

W badaniach uchwycono w poszczególnych rodzajach dokumentów interesujące zróżnicowanie treści zawartych w nich informacji z zakresu zagadnień objętych badaniem. Np. w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin niemal powszechnie występują zapisy o ochronie zabytków, ale także walorów przyrodniczych. Nieco mniej niż połowa odnosi się w swej treści do ochrony lokalnych form architektonicznych i dóbr kultury współczesnej, a prawie jedna trzecia - do walorów widokowych i panoram.

W strategiach rozwoju (a także w programach rewitalizacji) treści skupiają się częściej na ochronie zabytków, w mniejszym stopniu dotyczą walorów przyrodniczych, a następnie dóbr kultury i lokalnych form architektonicznych, znacznie rzadziej odnosząc się do walorów widokowych i krajobrazowych. Natomiast w planach gospodarki niskoemisyjnej i programach ochrony środowiska przeważa tematyka ochrony walorów przyrodniczych, rzadziej obejmując kwestie ochrony zabytków i raczej sporadycznie - walorów widokowych oraz lokalnych form architektonicznych.

Na stronach 21-24 ukazane są interesujące dwustopniowe tabele krzyżowe dla poszczególnych rodzajów dokumentów w podziale na zawarte w nich treści w układzie typów gmin, posiadania statusu uzdrowiska oraz wielkości określonej liczbą mieszkańców. Brakuje wszakże próby ich choćby pobieżnej analizy i jakiegokolwiek komentarza. A warto np. zauważyć, że wszelkie walory widokowe (panoramy, osie, punkty i ciągi oraz dominanty) występują w treściach studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wiejskich znacznie (niekiedy kilkakrotnie) rzadziej niż w takich samych dokumentach gmin miejskich i miejsko-wiejskich. Podobne proporcje można odnotować w zależności od wielkości gmin mierzonej liczbą mieszkańców (na niekorzyść mniejszych jednostek), a w mniejszym stopniu zależy to od posiadania przez gminę statusu uzdrowiska.

Nie zwrócono również uwagi na fakt, że w dokumentach *lokalnych programów rewitalizacji* omówione wyżej proporcje odpowiedzi w gminach wiejskich i miejskich nie tylko się wyrównują, ale wręcz odwracają (np. w przypadku panoramy jako waloru widokowego, bardziej docenianego w gminach wiejskich). Warto uzupełnić raport przynajmniej o te dwa komentarze.

Nietrafne skategoryzowanie gmin ze względu na ich wielkość (tj. skumulowanie w jednej kategorii jednostek o liczbie mieszkańców do 40 tys.) nie pozwala na uchwycenie innych zależności od wielkości gminy, a nie tylko jej charakteru.

Ad. 3. Przestrzenie publiczne w dokumentach strategicznych i planistycznych gmin

W kolejnym podrozdziale analizowane są rozkłady odpowiedzi na pytanie o rodzaje przestrzeni publicznych wyznaczanych w studiach uwarunkowań i kierunków

zagospodarowania przestrzennego gmin (takich jak drogi publiczne różnych klas i tereny zieleni (wymieniane przez zdecydowaną większość respondentów), przestrzenie usług publicznych (podawanych przez połowę badanych), a następnie drogi rowerowe (jedna trzecia) i parkingi (ponad jedna czwarta). Inne rodzaje przestrzeni występują już znacznie rzadziej (tj. przestrzenie reprezentacyjne, bulwary i inne ciągi komunikacyjne).

Autorzy podkreślają nadawanie mniejszego znaczenia przez władających gminami tym właśnie przestrzeniom, które sprzyjają społecznej integracji, zwłaszcza w odniesieniu do gmin wiejskich niż miejskich. Nie wspominają natomiast o spektakularnym fakcie, że tego rodzaju miejsca jak: „bulwary i inne ciągi komunikacyjne z przewagą ruchu pieszego lub rowerowego” występują w treści studiów uwarunkowań gmin mniejszych (do 40 tys. mieszkańców) kilkakrotnie częściej niż gmin większych (str.26), tj. w podobnej proporcji jak w zależności od posiadania statusu uzdrowiska. Należałoby poczynić w tym miejscu raportu krótkie uzupełnienie.

Kolejnym ważnym, poddanym badaniu zagadnieniem jest rodzaj ustaleń dotyczących przestrzeni publicznych, zawartych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, przy wyodrębnieniu aspektów estetycznych, funkcjonalnych oraz dostępności dla osób niepełnosprawnych. Najczęściej, bo w ponad połowie badanych przypadków dotyczyło to zakazów budowy, kształtowania pierzei ulicznych, czyli linii zabudowy oraz zasad jej kształtowania, a blisko połowa planów zawierała ustalenia dotyczące lokalizowania funkcji usługowych. Inne kwestie występowały znacznie rzadziej, a ponad jedna czwarta miejscowych planów nie zawierała żadnych konkretnych ustaleń, przy czym dotyczy to głównie gmin wiejskich.

Jak trafnie zauważają Autorzy – *„Wraz ze wzrostem zurbanizowania gminy wzrasta odsetek wskazań, że dane ustalenia zostały w tym dokumencie zawarte. Tendencja ta występuje w przypadku każdego wskazanego ustalenia”* (str.29). Podobny wpływ odnotowuje się w zależności od wielkości gminy oraz posiadania statusu uzdrowiska.

Ad. 4. Zarządzanie estetyką przestrzeni publicznych i krajobrazu

Sondaż objął swoim zakresem opinie respondentów oceniające poziom zainteresowania mieszkańców gmin krajobrazem i estetyką przestrzeni. Prawie połowa ankietowanych określiła je jako słabe, a tylko co w co dwudziestej jednostce uznano je za duże, przy czym lepiej pod tym względem jest w gminach miejskich i uzdrowiskowych. Podobnie kształtował się stopień zainteresowania mieszkańców krajobrazem, mierzony liczbą wniosków i postulatów składanych do urzędu gminy w omawianych sprawach, przy czym ich tematyka skupiała się przeważnie na estetyce otoczenia i zieleni, rzadziej na architekturze bądź powszechnej dostępności oraz ochronie walorów widokowych. Inne kwestie zgłaszano już tylko sporadycznie, przy czym Autorzy dostrzegają pewne zróżnicowanie zainteresowania mieszkańców poszczególnymi zagadnieniami w zależności od typów i wielkości gmin (str.32-33). Generalnie jest ono mniejsze w gminach wiejskich i charakteryzujących się mniejszą liczbą mieszkańców.

Ad. 5. Uchwalanie gminnych aktów prawa miejscowego

Wprawdzie Autorzy nie napisali tego *expressis verbis*, ale trzeba podkreślić, że w tym właśnie punkcie zrealizowano jeden z głównych celów badania, jakim było skonfrontowanie deklaracji i faktycznego przestrzegania głoszonych wartości. Sondaż pozwolił bowiem skonstatować swoistą, dość powszechnie występującą pasywność władz lokalnych w zakresie faktycznych, możliwych przecież do podjęcia działań w sferze prawnego kształtowania badanej sfery, w odniesieniu do której tak często deklarowano specjalne zainteresowanie i nadawanie istotnego znaczenia. Okazało się jednak, że jedynie w co szóstej badanej gminie podjęto jakiegokolwiek prace nad projektem tzw. „uchwały reklamowej” (która jest nieobligatoryjna), a tylko w znikomej części gmin taki akt prawa miejscowego został uchwalony (str. 35).

Podobne wyniki uzyskano również w odniesieniu do prowadzenia, czy raczej zaniechania prac nad uchwałami dotyczącymi lokalnych standardów urbanistycznych (tylko niespełna 8% samorządów podjęło jakieś prace przygotowawcze w tym zakresie). W obu tych sferach aktywności gmin uchwycono pewną zależność od ich charakteru i wielkości – na niekorzyść gmin wiejskich oraz mniejszych liczebnie.

Ad. 6. Analizy krajobrazowe, analizy widokowe, studium krajobrazowe gminy

Autorzy raportu w odrębnym punkcie potraktowali występowanie lub brak inicjatywności gmin w zakresie prowadzenia (lub zamawiania) tzw. analiz krajobrazowych, widokowych i studiów krajobrazowych, które dostarczałyby merytorycznych podstaw do zarządzania przestrzenią oraz identyfikowania walorów i zagrożeń związanych zwłaszcza z przyszłym inwestowaniem i wyborem kierunków rozwoju władanego obszaru.

Wymagający przepracowania, dość niechlujnie zredagowany tekst na str. 38, zawiera następującą konstatację (proponowaną do zastąpienia w istniejącym tekście raportu):

W zdecydowanej większości poddanych badaniu gmin zaniechano tego rodzaju prac, natomiast wśród pozostałych jednostek, aktywnych pod tym względem, stanowiących łącznie 13% sondowanych przypadków, tylko w połowie uwzględniono w dokumentach gminnych omawiane analizy krajobrazowe, natomiast w drugiej połowie gmin pozostają one tylko opracowaniami studialnymi. Czynnikiem sprzyjającym tego rodzaju aktywności gmin okazała się jej liczebność, a także pełnienie funkcji uzdrowiskowej. W gminach tego ostatniego typu analizy krajobrazowe były nie tylko częściej wykonywane, lecz także częściej wykorzystywano je w zarządzaniu przestrzenią publiczną.

W dalszej części raportu szczegółowo przedstawiono szereg informacji odnoszących się do zbioru gmin, w których wykonano studia i analizy krajobrazowe i widokowe (przeważnie jeszcze przed wejściem w życie tzw. „ustawy krajobrazowej”). Opracowania tego typu w zdecydowanej większości badanych gmin powstały w efekcie ich zlecenia wykonawcom zewnętrznym, a dywagacje Autorów na temat uwarunkowań w tym zakresie (na str.43) mają raczej słabe podstawy empiryczne (choćby w związku z nieuwzględnieniem w ankiecie hipotetycznie ważnych innych zmiennych niezależnych).

W pierwszej kolejności ukazane jest występowanie zagadnień kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych w poszczególnych rodzajach dokumentów gminnych. Przede wszystkim są to studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i plany miejscowe, a w mniejszym już stopniu strategie rozwoju gminy i inne materiały planistyczne.

Istotne informacje w odniesieniu do poszczególnych rodzajów dokumentów gminnych

obejmują dalej kwestie obszarowego zasięgu uwzględnianych w nich analiz krajobrazowych (tab. 33), a następnie wyodrębnionych przez Autorów elementów krajobrazu (czyli obiektów przyrodniczych, dóbr kultury, form architektonicznych itd.), w odniesieniu do których prowadzone były w ginach analizy i studia zawarte w poszczególnych rodzajach dokumentów (ich procentowy rozkład ukazuje tab. 34).

Ad. 7. Spostrzeżenia i sugestie w zakresie kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych

Ten ostatni podrozdział zawiera jedynie proste zestawienie bardziej lub mniej interesujących wypowiedzi respondentów, które Autorzy zdecydowali się przytoczyć *in extenso* jako odpowiedzi na otwarte pytanie kwestionariusza o spostrzeżenia i sugestie dotyczące kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych. Dokonano jedynie pewnej kategoryzacji odpowiedzi na dziewięć grup zagadnień, wyodrębnionych jednak bez podania przyjętych kryteriów. Cel takiego zabiegu określono natomiast stwierdzając jedynie, że „*pozwała to na zorientowanie się w strukturze problemów i ograniczeń, których doświadczają samorządy*” (str. 44)

Ta część raportu jest więc niezbyt klarowna i pozostawia dość spory niedosyt, spowodowany brakiem bardziej pogłębionej analizy, która zapewne powinna być poprzedzona odpowiednim (być może kilkustopniowym) zakodowaniem czy poklasyfikowaniem wypowiedzi, co prowadziłoby prawdopodobnie do sformułowania jakichś konkluzji, które można by było zilustrować odpowiednio cytowanymi wypowiedziami (zamiast drukowania całości surowego materiału empirycznego, na które to rozwiązanie zdecydowali się Autorzy).

Zacytowanie wszystkich odpowiedzi na ostatnie otwarte pytanie kwestionariusza poprzedza dość powierzchowny, werbalny opis tego, co można ukazać na poniższym zestawieniu nazw (tytułów) grup zagadnień, które były poruszane w wypowiedziach respondentów określoną ilość razy, podaną na końcu w nawiasach:

1. Ograniczenia w regulacjach prawnych (25 odpowiedzi)
2. Edukacja, kształtowanie świadomości społecznej (17 odpowiedzi)
3. Małe zainteresowanie lokalnych władz (9 odpowiedzi)
4. Trudności w podnoszeniu estetyki przestrzeni publicznej w strefach konserwatorskich (3 odpowiedzi)
5. Kwestia obszarów chronionych (5 odpowiedzi)
6. Działania administracyjne/Rola parków kulturowych (2/2 odpowiedzi)
7. Rola władz gminy (3 odpowiedzi)
8. Zarządzanie tożsamością lokalną (4 odpowiedzi)
9. Ograniczenia finansowe gmin (2 odpowiedzi)

UWAGI DO ZAŁĄCZNIKÓW

Raport zawiera (w swojej trzeciej części) załączniki w postaci spisu tabel i wykresów, a w części czwartej – kwestionariusz ankiety wykorzystanej w badaniu.

Autorzy jednoznacznie stwierdzają, że zawiera on jako tzw. **podstawowe informacje o gminie**, takie dane jak: a) Nazwa gminy, b) Województwo, c) Powiat, **(których z niezrozumiałych powodów brakuje w bazie zakodowanych danych**, odrębnie przekazanej w postaci plików do NIAiU jako zleceniodawcy). Kolejne punkty (od d do g) stanowią informacje określające:

charakter gminy (miejski, miejsko-wiejski, wiejski), posiadaniu statusu uzdrowiska, a następnie wielkość mierzoną liczbą mieszkańców i powierzchnią gminy w km².

Pytania ankiety prawidłowo poprzedzone są grzecznościową odezwą do respondentów i krótkim wyjaśnieniem celu ankietyzacji, natomiast sam kwestionariusz zawiera 23 pytania, przy czym 3 pierwsze dotyczą posiadania statusu uzdrowiska, wskazania liczby mieszkańców gminy i jej powierzchni, co mogłoby sugerować iż są to pytania wskaźnikowe, sprawdzające stan wiedzy respondenta o gminie, w odniesieniu do której jest on indagowany jako jej przedstawiciel. Jednakże analiza wyników badań wskazuje na potraktowanie przez Autorów raportu odpowiedzi na te pytania jako główne (i jedyne) zmienne niezależne.

Większość pytań kwestionariusza sformułowana jest poprawnie i nie budzi istotnych wątpliwości, a zgromadzone w ich wyniku odpowiedzi kwalifikują się do analiz zgodnych z zamierzeniami Autorów. Ostatnie pytanie ankiety miało charakter otwarty i stanowiło pole do ujawnienia spostrzeżeń i sugestii dotyczących kształtowania krajobrazu i estetyki przestrzeni publicznych w gminach, mogących wykraczać treścią i zakresem poza problematykę objętą kwestionariuszem ankiety. Autorzy nie zaniedbali więc skorzystania z możliwości uzyskania dodatkowego materiału empirycznego do ewentualnych analiz jakościowych i wyjaśniania idiograficznego.

Spis tabel wymaga skorygowania nie tylko w związku z redakcyjną korektą, ale przede wszystkim z powodu numerowania uwzględniającego nazwy wykresów, w efekcie czego zawiera podwójną i błędną numerację.

UWAGI PODSUMOWUJĄCE CAŁOŚĆ RAPORTU

Podsumowując całość raportu można stwierdzić, że **cel badań, określony przez Autorów jako główny, został zrealizowany**, bowiem zawiera materiał dokumentujący rozpoznanie opinii i ocen formułowanych przez przedstawicieli władz lokalnych na temat ich stosunku do kształtowania krajobrazu i przestrzeni publicznych w aspekcie estetycznym. Ukazuje również z jednej strony sferę deklaratywną, a z drugiej stosowanie w lokalnej polityce czy raczej zaniechanie konkretnych działań podejmowanych bądź w efekcie własnej inicjatywy bądź poprzez formalne wypełnienie przepisów prawa.

Należy jednak zwrócić uwagę na poważne niedociągnięcie, które polega na tym, iż w poszukiwaniu różnicowań opinii i ocen przedstawicieli władz lokalnych ograniczono się do minimalnej liczby 2-3 zmiennych niezależnych, z których pierwsza określała charakter jednostek samorządu terytorialnego - poprzez wyodrębnienie czterech ich kategorii (tj. gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich oraz miast na prawach powiatu), a druga dotyczyła posiadania przez gminę statusu uzdrowiska. Trzecią zmienną jest liczba mieszkańców gminy, która niewątpliwie ma znamię ułomności, bowiem błędne skategoryzowanie danych o liczbie ludności danej jednostki terytorialnej powoduje, że tylko pierwszy przedział (do 40 000 mieszkańców) skupia ponad 95% przebadanych gmin, natomiast ostatni (powyżej 200 000 mieszkańców) liczy zaledwie 2 (słownie: dwie) jednostki terytorialne.

Poważną wadą raportu jest zaniechanie analizowania różnicowania regionalnego, w odniesieniu do którego dane znajdują się przecież w zasobie informacji o respondencie.

Ten niedostatek jest odczuwany przynajmniej w odniesieniu do niektórych, ale ważnych, poddanych badaniu zagadnień.

Nie wiadomo również, dlaczego ani razu nie odniesiono się do – uwzględnionej w kwestionariuszu i występującej w bazie danych z zakodowanymi wynikami – innej zmiennej, jaką była wielkość gminy mierzona jej powierzchnią. Wymaga to jakiegoś wyjaśnienia ze strony Autorów.

Pewnym technicznym mankamentem niektórych tabel zamieszczonych w raporcie jest brak w nich danych ogółem, które umieszczone obok rozkładów procentowych w poszczególnych podzbiorach, zdecydowanie ułatwiałyby ich percepcję przez czytelnika. Szczególnie razi to w sytuacji wyodrębnienia i liczenia udziałów procentowych dla dwuskładnikowego podzbioru miast o liczbie mieszkańców powyżej 200 000 (np. w tabelach 5,11,19).

Kolejna ważna obiekcja związana jest prawdopodobnie ze zbyt pośpiesznym dążeniem Autorów do zakończenia raportu, bowiem pod względem językowym jest on sporządzony bardzo niestarannie, o czym świadczą powtórzenia słów, liczne literówki, błędy gramatyczne, a nawet ortograficzne. Przed jego ewentualnym upublicznieniem absolutnie niezbędna okazała się jego korekta, a w kilku miejscach także gruntowne przeredagowanie i uzupełnienie tekstu – również ze względów merytorycznych. Skorygowany w ten sposób raport, z zaznaczeniem naniesionych poprawek, stanowi załącznik do niniejszej opinii w postaci pliku w formacie Word for Windows, nabierając formy nadającej się już w mojej ocenie do upowszechnienia (po uwzględnieniu poprawek i dokonaniu odpowiedniego składu całości tekstu).

Ważnym elementem, warunkującym pozytywną ocenę całości raportu, jest wyjaśnienie przez Wykonawcę sondażu i uwzględnienie przedstawionych niżej uwag do załączników elektronicznych.

UWAGI DO ZAŁĄCZNIKÓW ELEKTRONICZNYCH

Wszystkie załączone do raportu pliki z surowymi wynikami badań sondażowych sporządzone zostały (nieumyślnie lub świadomie) z ułomnością powodującą ich nieprzydatność do wielu, możliwych do wykonania, dalszych obliczeń i analiz. Mianowicie wśród surowych danych brakuje **podstawowych informacji o badanych jednostkach samorządu terytorialnego** (które znajdują się przecież w dysponowanym przez Wykonawcę zasobie danych, na co wskazuje m.in. treść załączonego kwestionariusza oraz opis sposobu doboru próby).

Przede wszystkim nie ma w poszczególnych rekordach bazy danych **nazwy gminy** lub **jakiegokolwiek identyfikatora**, dzięki któremu **możliwe byłoby wykonywanie obliczeń z uwzględnianiem informacji pozyskiwanych ze źródeł zewnętrznych** (np. wskaźników statystycznych i innych twardych danych) dla poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, które zostały poddane ankietyzacji. Oczywiście trudno wymagać od wykonawcy sondażu uzupełniania raportu o jakieś dodatkowe obliczenia i analizy, ale należy zażądać od niego uzupełnienia bazy danych o nazwy i wszelkie inne terytorialne identyfikatory gmin/respondentów. Jest to konieczne choćby dlatego, iż stanowi to *conditio sine qua non* jakiegokolwiek możliwości skontrolowania faktycznego wykonania badań, do którego zleceniodawca ma prawo nie do zakwestionowania. Odmowa udostępnienia powyższych danych przez wykonawcę jednoznacznie świadczyłaby o tym, że ma on coś do ukrycia, a to stawiałaby pod znakiem

zapytania jego kompetencje i rzetelność, a tym samym zasadnie podważałaby również wiarygodność samych wyników badań.

Poza możliwością skontrolowania choćby samego tylko kontaktu badawczego z każdą poddaną sondażowi jednostką terytorialną, posiadanie jej identyfikatora przez zlecającego badanie daje mu nieograniczone możliwości prowadzenia dodatkowych analiz uwzględniających inne źródła informacji (np. BDL GUS). Nawet jeśli odbiorca wyników badań nie będzie chciał obecnie z takiej możliwości korzystać, to przecież nie może być jej pozbawiony przez arbitralną odmowę ujawnienia przez wykonawcę materiałów, za które otrzymuje zapłatę.

Wtórny brakiem w stosunku do identyfikatora gminy jest niewystępowanie w bazie zakodowanych danych kwestionariusza dotyczących nazwy **województwa**. (W załączonym do raportu kwestionariuszu występuje jeszcze „nazwa powiatu”, która także została pominięta w bazie danych). Wiąże się z tym wspomniana wcześniej poważna wada raportu, jaką jest zaniechanie analizowania posiadanych danych na temat zróżnicowania regionalnego. Ale ten **niedostatek jest ciągle możliwy do nadrobienia** (własnymi siłami NIAiU), jeśli wyegzekwuje się od wykonawcy sondażu uzupełnienie poszczególnych rekordów bazy danych o nazwę województwa.

Istnieje oczywiście taka możliwość, że wykonawca badań nie zadbał o taki dobór próby, który spełniałby wymóg choćby względnego jej zrównowżenia pod względem terytorialnego rozmieszczenia respondentów na obszarze kraju (nie mówiąc o regionalnej reprezentatywności próby). Jeśli jednak taki fakt miał miejsce, to tym bardziej wymaga to ze strony wykonawcy złożenia wyjaśnień i zmierzenia się faktami, a niezbędnym tego warunkiem jest **uzupełnienie bazy danych o nazwę województwa**.